Ба шурои диссертатсионии 6D.КОА-063
назди Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ
ва соҳибкории Тоҷикистон (734055, Ҷумҳурии
Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Борбад, 48/5)

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

д.и.и., профессор, профессори кафедраи менеҷменти Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон Аминов Иномҷон ба диссертатсияи Азизӣ Муътабар Гулмаҳмад дар мавзуи “Ташаккул ва рушди инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2. – Иқтисодиёт (5.2.13. – Иқтисодиёти соҳибкорӣ)

1. Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ

Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои кормандони илм аз рӯйи ихтисоси 5.2. – Иқтисодиёт (5.2.13. – Иқтисодиёти соҳибкорӣ) мутобиқ мебошад: 1. Рушди назария ва методологияи соҳибкорӣ; таҳияи методикаи ташкили фаъолият дар шаклҳои мухталифи соҳибкорӣ; 3. Қонуният ва тамоили рушди соҳибкорӣ дар шароити муосир; 8. Танзим ва дастгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ; 10. Ҳолат ва дурнамои низомҳои байналмилалӣ, миллӣ ва минтақавии соҳибкорӣ, алоқамандии онҳо; 15. Ташаккул ва рушди фазои мусоиди соҳибкорӣ; 18. Маблағгузорӣ дар пешбурди самараноки фаъолияти соҳибкорӣ; 19. Ташкили ҳамкории сохторҳои ҳокимияти давлатӣ ва бахши соҳибкорӣ; 20. Шарикии давлат ва бахши хусусӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ.

2. Мубрам будани мавзуи диссертатсия

Мубрамияти мавзуи кори диссертатсионии тақризшаванда бо афзоиши накши соҳибкорӣ дар таъмини рушди устувори иқтисоди миллӣ, баланд бардоштани сатҳи шуғл ва некӯаҳволии аҳолӣ алоқаманд мебошад. Бояд қайд намуд, ки дар шароити муосир самаранокии фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ аз сатҳи ташаккул ва рушди инфрасохтори молиявӣ, иттилоотӣ, машваратӣ, истеҳсолӣ, бозорӣ,

логистикӣ ва рақамӣ вобастагии зиёд дорад. Густариши бахши хусусӣ зарурати ташкили муҳити мусоиди институтсионалӣ ва инфрасохториро барои оғоз, пешбурд ва рушди фаъолияти соҳибкорӣ ба миён меорад. Равандҳои рақамикунонии иқтисодиёт ва рушди технологияҳои инноватсионӣ талаботро ба шаклҳои нави хизматрасонии инфрасохтории соҳибкорӣ зиёд менамоянд. Дар баробари ин, дастрасии нобаробари субъектҳои соҳибкорӣ ба захираҳои молиявӣ, иттилоотӣ, технологӣ ва хизматрасониҳои махсусгардонидашуда зарурати такмили низоми инфрасохтори соҳибкориро тақвият медиҳад. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди чунин инфрасохтор яке аз шартҳои муҳими баланд бардоштани рақобатпазирии субъектҳои соҳибкорӣ ва истифодаи самараноки иқтидори бахши хусусӣ мебошад. Ҳамзамон, рушди инфрасохтори соҳибкорӣ метавонад ба ташкили ҷойҳои нави корӣ, афзоиши истеҳсоли молу хизматрасонӣ ва диверсификатсияи иқтисоди миллӣ мусоидат намояд. Бо вуҷуди тадбирҳои андешидашуда, масъалаҳои мутаносибии сохторӣ, дастрасӣ, сифат ва самаранокии унсурҳои инфрасохтори соҳибкорӣ ҳанӯз ба таҳқиқоти ҳамаҷонибаи илмӣ ниёз доранд. Аз ин рӯ, муайян намудани заминаҳои назариявию методологии ташаккул ва рушди инфрасохтори соҳибкорӣ, арзёбии вазъи воқеии он ва таҳияи самтҳои такмили механизмҳои рушди он аҳамияти хоссаи илмӣ ва амалӣ дорад. Ҳамин тавр, таҳқиқи мавзуи мазкур ба талаботи рушди иқтисоди миллӣ вобаста мебошад.

3. Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия ба дастомада

Навгонии илмии диссертатсия аз ташаккул додани муқаррароти назариявӣ, такмили равиши баҳодиҳӣ ва асоснок намудани маҷмуи тавсияҳои ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ иборат мебошад. . Натиҷаҳои асосие, ки дорои унсурҳои навгонии илмӣ мебошанд, чунинанд:

- мафҳуми инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ дақиқ карда шуда, он ҳамчун низоми динамикӣ ва ба ҳам алоқаманди объектҳо, ниҳодҳо, хизматрасониҳо, қоидаҳо ва захираҳо шарҳ дода шудааст, ки дастрасии субъектҳои соҳибкориро ба имкониятҳои зарурӣ таъмин намуда, хароҷот, хавф ва вақти муомилотро коҳиш медиҳад. Таҳаввули мазмуни инфрасохтор ба чор марҳилаи моддию техникӣ, бозорию институтсионалӣ, донишу инноватсионӣ ва рақамӣ ҷудо гардида, таркиби он дар ҳафт зернизоми институтсионалию ҳуқуқӣ, истеҳсолию логистикӣ, молиявию сармоягузорӣ, бозорию тиҷоратӣ ва касбӣ, иттилоотию рақамӣ, инноватсионию технологӣ ва кадрию иҷтимоӣ гурӯҳбандӣ карда шудааст;

- равиши методии арзёбии инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ такмил дода шудааст, ки таҳлили тамоюли тағйирёбӣ, сохтор, дастрасӣ, иқтидор, истифода ва натиҷаро бо арзёбии робитаҳои байни нишондиҳандаҳо муттаҳид менамояд. Дар асоси он номувозинатии рушди унсурҳо ва фарқи байни афзоиши миқдорӣ ва дастрасии воқеии хизматрасонӣ муайян гардида, робитаи зичи омории рушди соҳибкорӣ бо пардохтҳои ғайринақдӣ, сармоягузорӣ, савдо, боркашонӣ, интернет ва роҳҳо ошкор ва дурнамои нишондиҳандаҳои интихобшуда то соли 2035 асоснок карда шудааст;

- мазмун ва сохтори механизми институтсионалию ташкилии идоракунии рушди инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ пешниҳод карда шудааст. Механизм ҳамчун низоми мақсадноки қоидаҳо, субъектҳо, ваколатҳо, робитаҳо, стандартҳои хизматрасонӣ, ҳавасмандгардонӣ ва назорат муайян гардида, зинаҳои стратегӣ, ҳамоҳангсозию функсионалӣ, ҳудудӣ ва операториро дар бар мегирад. Феҳристи ягонаи унсурҳо ва хизматрасониҳо, шиносномаи ҳудудӣ, стандарти хизматрасонӣ, шиносномаи раванд, шартномаи натиҷавӣ ва мониторинги маълумотӣ ҳамчун воситаҳои татбиқ асоснок шудаанд. Дар доираи татбиқи

иқтисодии механизм равиши портфелӣ ба шарикии давлат ва бахши хусусӣ пешниҳод гардидааст, ки мушкилоти инфрасохторӣ, шумораи истифодабарандагон, таъсири лоиҳа ба зернизомҳо, омодагии техникӣ, хароҷоти давраи ҳаёт, дастрасии хизматрасонӣ ва тақсимоти хавфро якҷо ба назар мегирад;

- сохтори функсионалии инфрасохтори рақамии фаъолияти соҳибкорӣ дар чор зина, яъне пайвастшавӣ ва иқтидори ҳисоббарорӣ, эътимод ва додаҳо, хизматрасониҳои муштараки давлатӣ ва бозорӣ, истифода ва навоварӣ муайян гардида, мутобиқати техникӣ ва фарогирӣ ҳамчун талаботи умумӣ асоснок шудаанд. Самтҳои марҳилавии такмил додани хизматрасониҳои мавҷуда, таҳияи шиносномаи хизматрасонӣ, интихоби равандҳои сериистифода, ҳамоҳангсозии феҳристҳо, беҳтар намудани дастрасии ҳудудӣ, рушди малака ва мониторинги нишондиҳандаҳо пешниҳод шудаанд.

4. Нуқтаҳои илмии ба ҳимоя пешниҳодшаванда

1. Инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ ҳамчун низоми динамикии объектҳо, ниҳодҳо, хизматрасониҳо, қоидаҳо ва захираҳои ба ҳам алоқаманд тавсиф карда шудааст. Таснифи муаллифии инфрасохтор аз рӯйи ҳафт зернизоми функсионалӣ ва даврабандии таҳаввули мазмуни он ба чор марҳила таҳия гардидааст ва ин имконият медиҳад, ки робитаҳои дохилӣ, вазифаҳо ва самтҳои тағйирёбии он дақиқтар муайян гардад.

2. Равиши комплексии баҳодиҳии таъминоти инфрасохтории фаъолияти соҳибкорӣ методӣ таҳия гардидааст, ки таҳлили динамикӣ, сохторӣ, муқоисавӣ, коррелятсионӣ ва дурнамосозиро муттаҳид менамояд. Бо истифода аз ин равиш дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари тамоюли умумии рушд номувозинатии сохторию ҳудудии унсурҳои инфрасохтор, робитаи зичи омории фаъолияти соҳибкорӣ бо

нишондиҳандаҳои молиявӣ, нақлиётӣ, бозорӣ ва рақамӣ муайян гардида, дурнамои нишондиҳандаҳои асосӣ асоснок карда шудааст.

3. Механизми институтсионалию ташкилии идоракунии рушди инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ таҳия гардидааст, ки сатҳҳои стратегӣ, ҳамоҳангсозию функсионалӣ, ҳудудӣ ва операториро дар низоми ягона муттаҳид менамояд. Муайян карда шудааст, ки ҳамоҳангсозии ваколату вазифаҳои ин сатҳҳо ва истифодаи равиши портфелӣ ҳангоми интихоби лоиҳаҳои шарикии давлат ва бахши хусусӣ барои муайян намудани лоиҳаҳои афзалиятнок ва истифодаи самараноки захираҳо мусоидат мекунад.

4. Сохтори чорзинагии инфрасохтори рақамии фаъолияти соҳибкорӣ таҳия ва асоснок карда шудааст, ки пайвастшавию иқтидори ҳисоббарорӣ, эътимоди рақамию додаҳо, хизматрасониҳои ҳамгиро ва қобилияти истифодаю навовариро фаро мегирад. Маҷмуи чораҳои марҳилавӣ оид ба содасозии хизматрасониҳо, ҳамоҳангсозии додаҳо, таъмини фарогирии минтақаҳо, амнияти иттилоотӣ ва мониторинги натиҷаҳо пешниҳод гардидааст, ки татбиқи он ба коҳиши вақт, хароҷот ва хавфҳои фаъолияти соҳибкорӣ мусоидат менамояд.

5. Асоснокӣ, эътимодноки хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия пешниҳодгардида ба истифодаи заминаҳои назариявию методологии иқтисодиёти соҳибкорӣ ва натиҷаҳои таҳлили ҳамаҷонибаи равандҳои ташаккул ва рушди инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ асос меёбанд. Дар раванди таҳқиқот асарҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ оид ба назария ва амалияи соҳибкорӣ, инфрасохтори он, дастгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ ва рушди бахши хусусӣ мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд. Барои таъмини эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот маълумоти расмии омории Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, барномаҳо ва

стратегияҳои давлатӣ, инчунин маълумоти мақомоти дахлдори давлатӣ истифода гардидаанд. Ҳангоми таҳқиқ усулҳои таҳлили иқтисодӣ ва оморӣ, муқоисавӣ, системавӣ, монографӣ, гурӯҳбандӣ, индуксия ва дедуксия, инчунин усулҳои таҳлили динамика ва сохтор истифода шудаанд. Арзёбии ҳолати муосири инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таҳлили нишондиҳандаҳои асосии рушди он ба муаллиф имкон доданд, ки тамоюлҳои мусбат, мушкилоти мавҷуда ва омилҳои таъсиррасон ба рушди инфрасохтори соҳибкорӣ муайян карда шаванд. Хулосаҳои илмии диссертатсия дар асоси натиҷаҳои таҳлилҳои назариявӣ, методологӣ ва таҷрибавӣ ташаккул ёфта, бо мақсад ва вазифаҳои гузошташудаи таҳқиқот мувофиқат менамоянд. Тавсияҳои пешниҳодшуда аз натиҷаҳои таҳқиқот бармеоянд ва ба такмили механизмҳои ташаккул ва рушди инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ, беҳтар намудани муҳити соҳибкорӣ ва баланд бардоштани самаранокии дастгирии давлатии соҳибкорӣ равона шудаанд. Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот, инчунин тавассути истифодаи маълумоти расмии оморӣ дар давраи таҳқиқот, муқоисаи нишондиҳандаҳо дар динамика ва санҷиши натиҷаҳои таҳлилӣ таъмин карда шудааст. Пешниҳодҳои илмӣ ва амалии таҳияшуда метавонанд ҳангоми такмили сиёсати давлатӣ дар самти дастгирии соҳибкорӣ, таҳияи барномаҳои рушди бахши хусусӣ ва такмили фаъолияти субъектҳои инфрасохтори соҳибкорӣ истифода шаванд. Ҳамин тариқ, асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои диссертатсия бо заминаи кофии назариявию методологӣ, истифодаи маълумоти расмӣ, татбиқи усулҳои мувофиқи таҳқиқоти иқтисодӣ ва мутобиқати натиҷаҳои бадастомада ба мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот таъмин мегардад.

5. Аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияхо оид ба истифодаи онхо

Аҳаммияти илмии натиҷаҳои диссертатсия дар рушди заминаҳои назариявию методологии таҳқиқи ташаккул ва рушди инфрасохтори

фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ифода меёбад. Дар доираи таҳқиқот моҳияти иқтисодии мафҳуми инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ мушаххас гардида, сохтор ва унсурҳои асосии он муайян карда шуда, муносибати системавӣ ба арзёбии сатҳ ва самаранокии рушди инфрасохтори соҳибкорӣ пешниҳод мегардад. Натиҷаҳои бадастомада метавонанд ҳамчун заминаи илмӣ барои таҳқиқоти минбаъда дар самти иқтисодиёти соҳибкорӣ ва рушди бахши хусусӣ истифода шаванд.

Аҳаммияти амалии натиҷаҳои диссертатсия дар таҳияи пешниҳодҳо оид ба такмили механизмҳои ташаккул ва рушди инфрасохтори соҳибкорӣ зоҳир мегардад. Тавсияҳои таҳияшуда метавонанд аз ҷониби мақомоти давлатӣ ҳангоми такмили сиёсати иқтисодӣ ва соҳибкорӣ, таҳияи барномаҳои давлатӣ ва минтақавии дастгирии соҳибкорӣ, инчунин аз ҷониби ташкилотҳои инфрасохторӣ ҳангоми ташкили хизматрасониҳои молиявӣ, иттилоотӣ, машваратӣ, таълимӣ ва логистикӣ истифода шаванд. Аз ҷумла, барои баланд бардоштани дастрасии субъектҳои соҳибкорӣ ба хизматрасониҳои инфрасохторӣ, рушди инфрасохтори рақамии соҳибкорӣ ва таҳкими ҳамкории давлат ва бахши хусусӣ тавсияҳои дахлдор пешниҳод карда мешаванд.

Аҳаммияти иқтисодии натиҷаҳои диссертатсия бо имконияти истифодаи онҳо барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ, беҳтар намудани дастрасӣ ба захираҳои молиявию иттилоотӣ, коҳиш додани хароҷоти амалиётӣ ва тақвияти рақобатпазирии соҳибкорон алоқаманд мебошад. Татбиқи пешниҳодҳои таҳқиқотӣ метавонад барои рушди соҳибкории истеҳсолӣ, афзоиши ҳаҷми истеҳсоли молу хизматрасонӣ, ташкили ҷойҳои нави корӣ, васеъ намудани манбаи даромадҳои буҷетӣ ва таҳкими иқтидори иқтисодии минтақаҳои ҷумҳурӣ мусоидат намояд.

Аҳаммияти иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия пеш аз ҳама дар мусоидат ба рушди шуғл, худиштиғолӣ ва баланд гардидани имкониятҳои

иқтисодии аҳолӣ ифода меёбад. Тақвияти инфрасохтори соҳибкорӣ метавонад барои фароҳам овардани шароити мусоидтар ҷиҳати таъсиси корхонаҳои нав, рушди соҳибкории хурду миёна ва ҷалби аҳолӣ ба фаъолияти иқтисодӣ замина гузорад. Дар ин замина, рушди инфрасохтори соҳибкорӣ ҳамчун яке аз омилҳои мусоидаткунанда ба коҳиши маҳдудиятҳои иқтисодӣ ва беҳтар намудани сатҳи зиндагии аҳолӣ баромад менамояд.

Бо мақсади **истифодаи натиҷаҳои таҳқиқот чунин тавсияҳо** пешниҳод карда мешаванд:

- **ба мақомоти давлатӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ** — истифодаи натиҷаҳои таҳқиқот ҳангоми таҳияи санадҳои стратегӣ, барномаҳои давлатӣ ва минтақавии рушди соҳибкорӣ ва такмили механизмҳои дастгирии бахши хусусӣ бо назардошти хусусиятҳои ҳудудҳои маъмурии кишвар, инчунин таҳкими ҳамкории давлат ва бахши хусусӣ;

- **ба субъектҳои инфрасохтори соҳибкорӣ** — рушди хизматрасониҳои иттилоотӣ, машваратӣ, таълимӣ, маркетингӣ ва логистикӣ, аз ҷумла тавассути платформаҳои рақамӣ; - **ба субъектҳои соҳибкорӣ** — истифодаи васеи хизматрасониҳои рақамӣ, технологияҳои инноватсионӣ, механизмҳои маркетинги электронӣ ва воситаҳои муосири идоракунии фаъолияти соҳибкорӣ;

- **ба муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва марказҳои таълимӣ** — истифодаи натиҷаҳои назариявию методологии таҳқиқот дар таълими фанҳои марбут ба иқтисодиёти соҳибкорӣ, идоракунии соҳибкорӣ ва инфрасохтори бозор;

Натиҷаҳои диссертатсия дорои **аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ** буда, истифодаи онҳо метавонад барои такмили муҳити соҳибкорӣ, баланд бардоштани самаранокии инфрасохтори фаъолияти

соҳибкорӣ ва таҳкими нақши бахши хусусӣ дар рушди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон мусоидат намояд.

6. Мазмуни кори диссертатсионӣ

Сохтори кори диссертатсионӣ гузориши мақсад ва алоқамандии онро тасдиқ мекунад.

Кори таҳқиқотии мазкур аз муқаддима, се боби матни асосӣ, хулоса, рӯйхати адабиёт иборат аст. Муҳтавои асосии таҳқиқот дар 190 саҳифа оварда шудааст ва 34 ҷадвал, 7 расм ва 12 диаграммаро дар бар мегирад. Рӯйхати адабиёт аз 133 иборат аст.

Дар муқаддимаи таҳқиқот мубрамии мавзуи таҳқиқот асоснок гардида, дараҷаи коркарди илмии проблемаи баррасишаванда инъикос ёфтааст, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, объект ва предмети таҳқиқот муайян гардидааст, асосҳои назариявӣ ва методологӣ дарҷ шуда, навгониҳои илмии натиҷаҳои бадастомада нишон дода шудааст, муқаррароти асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда оварда шуда, инчунин аҳаммияти назариявӣ ва илмию амалии он дарҷ гардидааст.

Дар боби якуми диссертатсия — **«Асосҳои назариявии ташаккул ва рушди инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ»** моҳияти инфрасохтор ва нақши он дар рушди фаъолияти соҳибкорӣ, унсурҳои асосии инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ ва робитаи функсионалии онҳо ва таҷрибаи хориҷии ташаккул ва рушди инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд.

Дар диссертатсия муҳаққиқ дар асоси таҳлили ҳамаҷонибаи фикру мулоҳизаҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ оид ба инфрасохтор таърифи муаллифии ин мафҳумро додааст (саҳ. 23), ки он ҳам ҷанбаҳои моддӣ, ҳам институтсионалӣ, ҳам хизматрасонӣ ва ҳам робитаи шабакавии онро фаро гирифтааст ва назар ба таърифҳои дигар олимон дода, васеътар ва пурмазмунтар мебошад. Таҳаввули инфрасохтори соҳибкориро ба чор марҳила ҷудо намудааст, ки ба равандҳои имрӯзаи рушди иқтисодиёт мувофиқ

мебошад (саҳ. 24). Дар ин зербоб модели таъсири инфрасохтор ба рушди соҳибкориро коркард намудааст, ки сатҳҳои танзими миллӣ (макро), минтақавӣ (мезо) ва субъектҳо (микро) ро дар бар мегирад ва натиҷаҳои таъсири инфрасохторро ба воситаи механизми ҳамгирой ва таъсир ба рушди соҳибкориро нишон медиҳад (саҳ. 27).

Дар таҳқиқот унсурҳои асосии инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ пурра ва мукаммал таҳлил ва баррасӣ гаштаанд (ҷадвали 1.2. саҳ. 40). Таснифоти муаллифони зернизомҳои инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ зернизомҳои инфрасохтор). Аз ҷумла, зернизомҳо, унсурҳои онҳо, вазифаҳо ва натиҷаҳои онҳо оварда шудаанд, ки аҳамияти калони илмӣ ва амалӣ доранд. Дар диссертатсия ба ҳамаи зернизомҳо шарҳи васеъ дода шудааст. Дар зербоби мазкур фикрҳои ҷолиби диққат зиёданд. Аз ҷумла чор гурӯҳи меъёр барои арзёбии самаранокии инфрасохтор (саҳ.44), самтҳои тақвияти инфрасохтор (саҳ. 43-47) муҳиманд.

Ба таҷрибаи хориҷии ташаккул ва рушди инфрасохтор диққати махсус дода шудааст, ки барои Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти калон дорад (саҳ. 48-65). Хулоса карда шудааст, ки дар сатҳи байналмилалӣ рушди унсурҳои инфрасохтори номутаносиб мебошад (саҳ. 50, ҷадвали 1.3). Дар ин масъала таҷрибаи давлатҳои Аврупо, инчунин ИМА ва Канада (саҳ. 53) назаррасанд. Дар саҳ. 54-57-таҷрибаи давлатҳои Осиеи ҷанубу шарқӣ аарҳ дода шудааст. Ҷолиби диққат мебошад, ки таҷрибаи Россия ва Белоруссия (саҳ. 59), ки хусусиятҳои давраи гузариш ва ҳамгироии иқтисодиро дар ташаккули инфрасохтори соҳибкорӣ инъикос менамоянд, ки истифодаи он барои Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқтар мебошад. Дар саҳ. 60 дар ҷадвали 1.4 дар асоси ҷамъбасти таҷрибаи хориҷӣ моделҳои хориҷии инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ дар 8 минтақаҳои ҷаҳон оварда шуда, ки дар он самтҳои қобили истифодаи онҳо барои Тоҷикистон асоснок карда шудааст. Муаллиф тавсия медиҳад, ки истифодаи таҷрибаи хориҷӣ на дар шакли нусхабардорӣ, балки тавассути мутобиқ намудани принсипҳои низомнок амалӣ карда шавад (саҳ.65).

Боби дуюми диссертатсия — “Таҳлил ва арзёбии рушди инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” ба масъалаҳои амалӣ, аз ҷумла таҳлили рушди соҳибкорӣ дар шароити муосири инфрасохторӣ, баҳодиҳии имкониятҳои инфрасохторӣ ва арзёбии самаранокии таъминоти инфрасохтории фаъолияти соҳибкорӣ бахшида шудааст. Дар зербоби аввали ин боб динамикаи тағйирёбӣ ва сохтори субъектҳои хоҷагидор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2020-2024, аз ҷумла соҳибкории инфродӣ, таркиби корхонаҳо аз рӯйи шаклҳои моликият, таҳлили чуқур ёфтаанд. Муаллиф ба таносуби субъектҳои фаъолияткунанда ва барҳамдодашуда таваҷҷӯҳи махсус додааст. Қайд гардидааст, ки нишондиҳандаҳои субъектҳои барҳамдодашуда нистбатан босуръат зиёд гардидааст (саҳ. 74). Инчунин, изҳори нигаронӣ намудааст, ки гузариши корхонаҳои хурд ба гӯрӯҳи миёна суст мебошад (саҳ. 75). Дар кор ба динамикаи корхонаҳою ташкилотҳо аз рӯйи шаклҳои моликият низ таваҷҷӯҳи махсус дода шуда, номузинатии динамикаи соҳавӣ қайд гардилдаст (саҳ. 76-78). Ба рӯй баровардани масъалаҳои ҳалталаб дар соҳибкорӣ ба муаллиф имконият дод, ки дар охири зербоб якчанд пешниҳодҳои ҷолиби диққат барои рушди соҳибкорӣ намояд (саҳ. 81-84).

Зербоби 2-юми боби 2 хеле арзишнок мебошад. Дар он ба имкониятҳои мавҷудаи инфрасохтори соҳибкорӣ дар ҷумҳурӣ баҳои ҳаматарафа дода шудааст. Аз ҷумла, динамикаи нишондиҳандаҳои таъминоти инфрасохтории фаъолияти соҳибкорӣ (ҷадвали 2.10, саҳ. 83-87), сохтор ва фарогирии инфрасохтори молиявӣ, (саҳ. 90-96), миқёсва натиҷанокии минтақаҳои озоди иқтисодии кишвар (саҳ. 96-98), нишондиҳандаҳои ҳамлу нақли боркашонӣ (саҳ. 100) ва дигар унсурҳои инфрасохтори таҳлили чуқур ёфтаанд. Дар охири зербоб якчанд тадбирҳо барои устувории рушди инфрасохтори соҳибкорӣ пешниҳод гардидаанд (саҳ 105). Дар зербоби 3-юми ин боб самаранокии таъминоти инфрасохтории фаъолияти соҳибкорӣ таҳлил ёфтааст. Дар расми 2.1 механизми баҳодиҳии самаранокии таъминоти инфрасохтории фаъолияти соҳибкорӣ (саҳ. 108) коркард шудааст, ки аҳамияти калони амалӣ дорад.

Баҳодиҳӣ ба нишондиҳандаҳои инфрасохторӣ, (саҳ. 110), инчунин ба самаранокии инфрасохтор аз рӯйи дараҷаи рушд (саҳ. 112), ҳисоби индекси интегралии самаранокӣ ба муаллиф имконият доданд, ки барои беҳтар намудани инфрасохтори соҳа якчанд пешниҳодҳои муфид намояд. Инчунин, таҳлилҳо ва ҳисобу китобҳои муаллиф доир ба тағйирёбии нишондиҳандаҳои самаранокии субъектҳои соҳибкорӣ таҳлили коррелятсионии нишондиҳандаҳо, оияндабинии нишондиҳандаҳо (саҳ. 116-121), ба муаллиф имконият фароҳам оварданд, ки як қатор монеаҳо ва хавфҳо, ки ба суръати рушди соҳа таъсир мерасонанд, муайян карда шуда, чораҳои зарурӣ барои таъмини рушд пешниҳод карда шаванд (саҳ.123-124).

Дар боби охирони таҳқиқот самтҳои асосии такмили инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ дар мамлакат баррассӣ гардидаанд. Механизми такмили институтсионалию ташкилии идоракунии рушди фаъолияти соҳибкорӣ коркард карда шудааст (саҳ. 127-129), ки низоми мақсадноки қоидаҳо, субъектҳо, ваколатҳо, робитаҳои амудию уфуқӣ, стандартҳои хизматрасонӣ, воситаҳои ҳавасмандгардонӣ ва назоратро дар бар мегирад. Модели идоракунии ҳамгироии инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ бо нишондоди принсипҳои асосии он пешниҳод шудааст (саҳ. 130-132). Дар ин зербоб нишондиҳандаҳои пешниҳодии самаранокии механизм бо нишондоди манбаи маълумот ва самтҳои мақсаднок оварда шудаанд (саҳ. 136). Инчунин, хавфҳои татбиқи механизм ва чораҳои коҳиши онҳо баррасӣ гардидаанд, ки аҳамияти амалии бевосита барои рушди соҳибкорӣ мебошад (саҳ. 138). Муаллиф дуруст қайд намудааст, ки такмили инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пеш аз ҳама ба ҳамоҳангсозии ниҳодҳо ва сифати идоракунӣ ниёз дорад. Заминаи ҳуқуқӣ ва шабакаи асосии ниҳодҳо мавҷуданд, вале барои ба низоми ягона табдил додани онҳо вазифаҳои муштарак, стандартҳои хизматрасонӣ, соҳиби раванд, маълумоти муқоисашаванда ва масъулияти натиҷавӣ заруранд. Модели пешниҳодшуда имкон медиҳад, ки имкониятҳои давлат, бахши хусусӣ,

муассисаҳои молиявӣ, илм ва маориф дар атрофи масъалаи воқеии соҳибкор муттаҳид карда шаванд (саҳ. 140).

Дар таҳқиқот асоснок карда шудааст, ки шарикии давлат ва бахши хусусӣ (ШДБХ) дар рушди инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ саҳми калон гузошта метавонад. Аз ҷумла, мавкеъ ва саҳми ШДБХ барои зернизомҳои истеҳсолию энергетикӣ, нақлиётӣ ва логистикӣ, молиявию сармоягузорӣ, бонкӣ, савдо ва хизматрасониҳои касбӣ, иттилоотию рақамӣ, инноватсионию технологӣ, кадрию иҷтимоӣ нишон дода шудааст (саҳ. 145-147). Меъёрҳо барои интихоби потрфели афзалиятноки лоиҳаҳои инфрасохторӣ пешниҳод гадидаанд (саҳ. 149), ки барои бартараф намудани онҳо муфид мебошад.

Дар зерфасли охирони диссертатсия ба масъалаҳои ташаккул ва такмили инфрасохтори рақамии соҳибкорӣ дар кишвар таваҷҷӯҳи махсус дода шудааст. Бояд зикр намуд, ки рушди интернети босуръат, низомҳои пардохти электронӣ, хизматрасониҳои давлатӣ ва платформаҳои рақамӣ барои фароҳам овардани муҳити мусоиди соҳибкорӣ замина мегузорад. Ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ ба соҳибкорон имкон медиҳад, ки хароҷоти худро коҳиш дода, хизматрасониҳоро босуръат ва самаранок пешниҳод намоянд. Ҳамзамон, рушди савдои электронӣ ва низомҳои рақамии идоракунӣ метавонад дастрасии соҳибкоронро ба бозорҳои дохилӣ ва хориҷӣ васеъ гардонад. Барои рушди минбаъдаи ин раванд баланд бардоштани саводи рақамии соҳибкорон, таҳкими амнияти иттилоотӣ ва беҳтар намудани дастрасӣ ба инфрасохтори муосири рақамӣ аҳамияти муҳим дорад. Дар ин раванд муаллиф истифодаи таҷрибаи давлатҳои дар ин масъала пешрафтаро пешниҳод намудааст (саҳ. 158-160). Самтҳои дастгирии рақамӣ аз рӯйи гурӯҳи соҳибкорон пешниҳод гардидаанд (саҳ. 163). Мазмуни онҳо аз такмили хизматрасониҳои мавҷуда, ҳамоҳангсозии маълумот, дастрасии минтақаҳо, ба инобат гирифтани талаботи гурӯҳҳои гуногуни

соҳибкорон, иштироки масъулонаи бахши хусусӣ, рушди малака, ҳифзи маълумот ва мониторинги натиҷа иборат мебошад. Бартарии амалии чунин равиш дар он аст, ки чораҳо дар доираи санадҳо, барномаҳо ва мақомоти амалкунанда марҳила ба марҳила татбиқ шуда метавонанд.

Дар **хулосаи** диссертатсия натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия иборат аз 8 банд ва тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот дар 4 банд асоснок карда шудаанд.

7. Эроду тавсияҳо барои беҳтар гардонидани сатҳи илмию назариявӣ ва амалии диссертатсия

Дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ, ҳамзамон дар диссертатсия баъзе норасогиҳои алоҳида ва андешаҳои баҳсталаб низ мавҷуд мебошанд, ки миёни онҳо ҳолатҳои зеринро метавон ҷудо намуд:

1. Дар таҳқиқот нишондиҳандаҳои зиёди инфрасохторӣ пешниҳод гардидаанд, вале масъалаи муайян намудани вазни ҳар як нишондиҳанда дар индекси маҷмуии рушди инфрасохтор ба таври муфассал асоснок карда нашудааст.

2. Дар таҳқиқот аҳамияти инфрасохтори инноватсионию технологӣ баррасӣ шудааст, аммо вазъи дараҷаи воқеии ҳамкории субъектони соҳибкорӣ бо субъектони ин инфрасохтор дар Ҷумҳурии Тоҷикистон равшан карда нашудааст.

3. Дар диссертатсия барои минтақаҳои алоҳида самтҳои афзалиятноки рушди инфрасохтор пешниҳод гардидаанд. Дар ин самт беҳтар мебуд, ки рейтинг ё гуруҳбандии минтақаҳо аз рӯйи сатҳи таъминоти инфрасохторӣ муайян карда мешуд.

4. Барои татбиқи рақамикунонии хизматрасониҳои соҳибкорӣ масъалаҳои арзёбии хароҷоти гузариш ба низомҳои рақамӣ, талаботи молиявӣ ва омодагии техникии мақомоти маҳаллӣ инъикос наёфтаанд.

5. Ҷиҳати асоснок кардани имконияти татбиқи модели портфели мутавозини шарикии давлат ва бахши хусусӣ ба мақсад мувофиқ мегардид, агар барои як ё ду лоиҳаи намунавӣ ҳисобҳои муфассали

молиявӣ, тақсимоти хавфҳо байни тарафҳо ва сенарияҳои эҳтимолии тағйири хароҷот пешниҳод карда мешуд.

6. Дар кори диссертатсионӣ ба баъзе унсурҳои муҳими инфрасохтори фаъолияти соҳибкорӣ, аз ҷумла сохторҳои маркетингӣ ва рекламавӣ, палатаҳои савдо ва саноат, бизнес-инкубаторҳо, паркҳои технологӣ, бозорҳои яклухт, анборҳо ва пойгоҳҳои фурӯш, марказҳои сертификатсия ва стандартизатсия, инчунин як қатор унсурҳои дигари инфрасохторие, ки дар рушди фаъолияти соҳибкорӣ нақши муҳим доранд, ба таври зарурӣ таваҷҷуҳ зоҳир карда нашудааст.

Эродҳои мазкур хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши илмӣ-назариявӣ ва амалии натиҷаҳои асосии диссертатсияро коҳиш намедиҳанд.

8. Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия

Натиҷаҳои асосии илмӣ, муқаррароти назариявӣ ва хулосаҳои алоҳидаи таҳқиқоти диссертатсионӣ дар мақолаҳои илмии муаллиф оид ба моҳияти инфрасохтори соҳибкорӣ, унсурҳои он, вазъи таъминоти инфрасохторӣ ва самтҳои такмили рушди фаъолияти соҳибкорӣ инъикос гардидаанд. Аз рӯйи маводи диссертатсия 20 кори илмӣ, аз он ҷумла 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмии аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда нашр шудааст.

9. Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Диссертатсия ва автореферати он мазмуни асосии таҳқиқоти диссертатсиониро дар худ инъикос намудааст ва дар он навгониҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод карда мешаванд, баён гардидаанд.

Барасмиятдарории диссертатсия ва автореферат тибқи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба роҳ монда шудааст.

10. Хулосаи ҷамъбастӣ

Дар умум, диссертатсияи тақризшаванда дар мавзуи “Такмили механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар Тоҷикистон (дар мисоли бахши аграрии иқтисодиёт)”, аз рӯйи натиҷаҳои илмӣ ва амалии худ ҷавобгӯйи талаботи бандҳои 31 ва 33-и “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст, таҳия карда шудааст. Бинобар ин арзанда аст, ки ба муаллифи кори диссертатсионии мазкур Азизӣ Муътабар Гулмаҳмад дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ аз руйи **ихтисоси 5.2. – Иқтисодиёт (5.2.13. – Иқтисодиёти соҳибкорӣ)** сазовор дониста шавад.

Муқарризи расмӣ:
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, профессори
кафедраи менеҷменти Донишгоҳи
давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон — Аминов И.

Имзои Аминов И.-ро тасдиқ мекунам.
Сардори раёсати кадрҳо
ва корҳои махсуси ДДМИТ — Мирҷамолов М.А.
«21» 03 соли 2026

Суроға: 734067, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, кӯчаи Нахимов, 64/14
Тел.: (+992) 927709825, E-mail: i_aminov@mail.ru